

Mathesis necesse est: 45 éves a DAB Matematikai Munkabizottsága

Vincze Csaba

matematikus, egyetemi docens, Debreceni Egyetem

„Et Pythagorici suos auditores primis annis non nisi in Mathesi
exercerent. Praecedat itaque *Mathesis necesse est*, ut cum fructu
et utilitate in sublimioribus artibus versari possimus.”

(In P. Rami Arithmetica Rudolphi Snellii,
Explicationes lectissimae. Francofurti, 1596)

És a Pithagoreusok a tanítványaikkal az első évben csak
matematikát gyakoroltattak. Ebből következően *a matematikára
szükség van*, hogy a gyümölcse és a hasznossága révén a magasabb
tudományokhoz el tudjunk jutni.

(ford. Györkös Attila)

A Debreceni Akadémiai Bizottság 1976. október 7-én tartotta alakuló ülését a Debreceni Agrártudományi Egyetem tanácstermében Bognár Rezső kémikus elnöklése alatt. A megalakulással egy időben hét szakbizottságot hoztak létre: Társadalomtudományi, Környezettudományi, Matematikai és Fizikai, Kémiai, Mezőgazdasági, Orvostudományi és Műszaki Szakbizottság. Ezekben belül összesen 31 munkabizottságban 443 tag kezdte meg a munkát. A Matematikai és Fizikai Szakbizottság elnöke Rapcsák András lett, a szakbizottságon belül pedig három munkabizottság működött: Fizikai, Matematikai és Csillagászati. A Matematikai Munkabizottság első elnöki posztját Gyires Béla, titkári tisztét Losonczi László töltötte be. A munkabizottság tagjai az alakulás pillanatában Daróczy Zoltán, Erdős Jenő, Gesztelyi Ernő, Jékel Pál és Tamássy Lajos voltak. Ez tehát a kezdet - idén 45 éves a DAB Matematikai Munkabizottsága¹. Az emlékkötet az MTA Debreceni Akadémiai Bizottság Matematikai Munkabizottságának 45 éves történetébe nyújt betekintést *Mathesis necesse est* címmel. Megismerhetjük mindazokat, akiknek köszönhetően a Munkabizottság 1976-os megalakulása óta a mai napig működik. Az Intézet érintett oktatóinak ezzel a kötettel szeretnénk köszönetet mondani áldozatos munkájukért.

¹ Elhangzott 2021. november 25-én a DAB Matematikai Munkabizottság Tudományos Ülésén (*A Matematika Iránytűi*, Magyar Tudomány Ünnepe 2021.).

Az emlékkötet gondolata a 2020. évi Magyar Tudomány Ünnepe sorozat alatt merült fel. Egy már évek óta tartó folyamat teljesedett ki. A Matematikai Munkabizottság rendezvényeinek tartalmi összeállításakor nyitott más tudományterületek felé (tudományfilozófia, kvantumfizika, történelem, számítástechnika és automatizálás, kommunikáció- és médiatudomány), illetve az ismert járványügyi vészhelyzet az online térbe kényszerítette a rendezvényt. Egyszerre volt tehát jelen a megújult tartalom és forma, aminek köszönhetően megfogalmazódott az eddigi munka áttekintésének igénye, az előttünk álló feladatok szempontjából sem mellékesen. A 45 éves évforduló pedig egy jubileumi háttérként szolgált az elképzeléshez. A kötet a Debreceni Egyetemi Kiadó gondozásában jelent meg a Debreceni Akadémiai Bizottság támogatásával. Szerkesztette: Gselmann Eszter, Pongrácz András (a Munkabizottság jelenlegi titkárai), Varga Nóra és Vincze Csaba (a Munkabizottság jelenlegi elnöke). A kötetet lektorálta Orbán Anita Krisztina a DEENK munkatársa, a borítóterv Gselmann Eszter munkája.

Választott tisztségviselői révén a Munkabizottság története és a Debreceni Egyetem Matematikai Intézete elválaszthatatlanul összeforr, az akadémiai és a felsőoktatási szféra egy szintézisét teremti meg. Ennek részleteiről Varga Nóra *A DAB Matematikai Munkabizottság megalakulásának története* című írásában olvashatunk. Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy a matematika oktatása közel száz évvel ezelőtt, 1924-ben indult újjára a Debreceni Egyetemen. Elsőként Wodetzky József, majd Dávid Lajos tartottak előadásokat. 1927-ben már az alábbi sorokat olvashatjuk a Debreceni Szemlében: „Debrecen mindig elsőrangú szerepet játszott a matematika magyarországi sorsában. Egyetemünk hivatása arról is gondoskodni, hogy folytatódjanak e régi és nemes tradíciók.” E régi és nemes tradícióknak ma már integrált része a DAB Matematikai Munkabizottságának munkája. A DAB előzményeként, elődjeként feltétlenül meg kell említeni a Tisza István Tudományos Társaságot, amely a két világháború közti időszakban megalakult több mint 200 debreceni egyesület egyik legjelentősebb tudományos összefogása volt. A Társaságot 1921 őszén (épp most múlt 100 éve) hozta létre az egyetem 27 tanára azzal a céllal, hogy az egyetemi kutatómunkát támogassák a helyi és az országos platformokon, erősítsék a tudomány decentralizációját. A Társaság jutalmak kitűzésével igyekezett motiválni a kutatókat, de mellette a tanulmányok, cikkek megjelenését is próbálta támogatni. Ennek volt egyik fóruma a (már idézett) *Debreceni Szemle*, amely 1927-es megalakulását követően hamarosan a Társaság egyik legfontosabb orgánuma lett – olvashatjuk Varga Nóra írásában. (Varga Nóra: *A DAB Matematikai Munkabizottság megalakulásának története*)

Az MTA Debreceni Akadémiai Bizottságának Irattára rendkívül gazdag: 1976-tól kezdve számos mappa őrzi éves bontásban az elmúlt esztendő munkájának minden anyagát. Ezúton szeretnénk köszönetet mondani a DAB munkatársainak, különösen Magyar Évának, a Titkárság vezetőjének. Rengeteget tettek azért, hogy minél több dokumentumot, mappát át tudjunk nézni. Köszönet illeti

Arnóczki Tímeát is, az Algebra és Számelmélet Tanszék PhD hallgatóját, aki segédkezett az iratok átnézésében, dokumentálásában. Az irattári kutatómunkát Varga Nóra vezette. Összeállította a Munkabizottságra vonatkozó irattári anyagok listáját is kronológiai sorrendben. Munkája hiánypótló, és ösztönzi a további kutatásokat éppúgy, ahogyan a kötetben megjelent írását ösztönözte Kerepeszki Róbert *Tudomány életközeli: Az MTA Debreceni Területi Bizottságának története (1976–2010)* című munkája.

A kötetet az irattári dokumentumokból összeállított blokkok színesítik. Az 1976 és 2010 közötti időszakot illetően a kötet elsődleges forrása a DAB irattári anyaga, továbbá az érintett tisztségviselőkkel készült interjúk, visszaemlékezések. Ezen belül is igyekeztünk koncentrálni a rendszerváltás időszakára, az 1990-es évek atmoszférájára, illetve műfaji sajátosságként kiragadni egy-egy példaértékű személyes élettörténet témába vágó mozzanatait. Varga Nóra Győry Kálmán akadémikussal készített interjút, aki 1990–1993 között a DAB Matematikai és Fizikai Szakbizottságának elnöke volt. Gselmann Eszter interjúja pedig Páles Zsolt akadémikussal készült, aki volt a Munkabizottság tisztségviselője is, jelenleg pedig a DAB elnöki tisztét tölti be. Erdős Pál halálának negyedszázados évfordulóján ide kívánczok a Győry Kálmánnal készült interjú egy részlete: „Erdős Pál világhírű matematikus és egyben barátunk volt, aki évente legalább egyszer eljött Debrecenbe, ami mindig nagy esemény volt számunkra. Pali bácsi látogatása abból állt, hogy tartott egy előadást, meglátogatott minket az otthonunkban, elvittük őt kirándulni. Szeretett hegyet mászni. [...] Igyekezett magát fitten tartani. Egyszer elmentünk Tokajba kirándulni, Losonczi László volt még velünk. A tokaji hegyen versenyeztünk, ki ér fel hamarabb a csúcsra.”

A 2011-től 2021-ig terjedő időszakra vonatkozó forrásanyag jellemzően már digitális formában áll a rendelkezésünkre a munkabizottsági tisztségviselők személyes archívumában. Ennek köszönhetően elsősorban a Magyar Tudomány Ünnepe és a Kutatók Éjszakája rendezvénysorozathoz csatlakozó megnyitók, valamint nem szakmaspecifikus előadások szövegéből merített gondolatokkal is gazdagodik az emlékkötet. Szeretném kiemelni és megköszönni Gselmann Eszter munkáját, aki a Munkabizottság titkáraként nem csupán a programok szakmai előkészítésében és lebonyolításában vett részt, hanem kialakította a Munkabizottság digitális arculatát (meghívók, programfüzetek, design) az elmúlt évek során.

2014-ben a Munkabizottság elindított egy sorozatot, melynek első évében a DE TTK Matematikai Intézetének fiatal kutatói mutatkoztak be előadásaikkal a Magyar Tudomány Ünnepe. 2015-ben és 2016-ban pedig a senior kutatók és az akadémikusok előadásai következtek. A ciklus alatt a 2015-ös év volt a legmozgalmasabb. Vendégeink voltak Szemerédi Endre (Széchenyi- és Abel-díjas), illetve Pintz János (Széchenyi-díjas) matematikusok, akik előadásaikkal megtisztelték a Magyar Tudomány Ünnepe a Matematikai Munkabizottság rendezvényét. 2017-ben a Matematikai Intézet széles kutatási spektrumát bemutató rendezvényre került sor. A következő évtől pedig kezdetét vette egyfajta szakmai nyitás,

tematikus megújulás az előadó matematikusok részéről is. Mindez a 2020-as formai váltással együtt az emlékkötet összeállítását motiválta. „A változás, a folyamatos változás, az elkerülhetetlen változás az, ami a társadalom meghatározó tényezője manapság. Semmilyen érzelmi döntés nem történhet anélkül, hogy nem csak a mai világot, hanem a jövőbeli világot figyelembe vennénk. Ez viszont azt jelenti, hogy az államférfiúinknak, az üzletembereinknek, és egyáltalán mindenkinek sci-fi módon kell gondolkodnia.” (Isaac Asimov) A science fiction világszínvonalú képviselőjére emlékeztünk születésének centenáriumán a 2020. évben: *Homo ex machina – ember a gépből* (Magyar Tudomány Ünnepe 2020, Jövőformáló Tudomány).

Navigare necesse est, azaz hajózni muszáj, tartja a híres római mondás. Az emlékkötet címének választásával hangsúlyozni szeretnénk azt, ami már az ókori görög tudományos megismerés elvárását is képezte, és a tudományos forradalmak jellegéje maradt Galileitől kezdve a relativitáselméleten át napjainkig: a matematika a tudomány épületének alapja, módszereit ma már minden tudomány átveszi a történettudománytól és a nyelvészettől kezdve az alkalmazott tudományokig. „A mai társadalom nem működhetne matematika nélkül [...] körülvesz bennünket, és a háttérben dolgozik a modern technológia csodáinak működtetésén.” (Ian Stewart, *A végtelen megszelídítése*, Helikon, 2007)

Az emlékkötet hozzáférhető a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti könyvtárának állományában, a Debreceni Egyetem Matematikai Intézetének könyvtárában, a Debreceni Egyetem elektronikus Archívumában (DEA), illetve a DuPress Egyetemi Kiadó honlapján <https://dupress.unideb.hu/hu/termek/mathesis-necesse-est-e-konyv/>.